

חברה ורוחה

תוכן העניינים

187	ריאיון עם פרופ' צבי איזיקוביץ' – מראיינים: עינת פלד ומוחמד חאג'י-יחיא
197	חויית ההרות של נשים מוכות במקלט – הילה כהן ומוחמד חאג'י-יחיא
227	"פעם הייתי סינדרלה, היום אני אימא": חוייתן של אימהות פוגעות שנפגעו בילדותן – מאיה טל, תמי בראון ורחל לבייזל
253	"רצחתי אותה אך בחיים לא הרמתי עליה יד": הברלים פנומנולוגיים בין רצח בנות זוג לאלימות כלפי נשים – דלית יסעור-בורוכוביץ ורוחמה גוסינסקי
279	גורמים המנבאים טראומטיזציה משנית: השוואה בין מטפלים באלימות במשפחה למטפלים בלשכות הרווחה – ענת בן-פורת
303	חויית המפגש של אחיות עם נשים נפגעות אלימות במשפחה – הדס גולדבלט
חוכמת המעשה	
331	קבוצת הורות לנשים שנחשפו לאלימות במשפחה ושהות במקלט – מאידה קליין ועמיה ולדמן-לוי
סוקרים ספרים	
347	סוגיות משפחתיות בעיניים משפטיות – דפנה הקר סוקרת: אורנה כהן
351	הערכת יכולות הוריות: מדריך למומחים בבית המשפט – אביגיל גולומב, גבריאל וייל ורות סיון. בהשתתפות יפעת שרון-הדס ועפרית לוי סוקר: מרדכי שרי
355	ארץ מאובטחת: משטרה, שיטור והפוליטיקה של הביטחון האישי – אראלה שדמי סוקר: אורי ינאי
359	להציץ מבעד לחומות: אלימות כלפי בנות זוג בקהילות סגורות – אפרת שהם סוקרת: רג'דה אלנאבולסי
363	מזווית אחרת סוקרת: דורית אלדר-אבידן
367	חדש על המדף
iii	תמציות באנגלית

רבעון לעבודה סוציאלית

www.molsa.gov.il

עורך ראשי:

פרופ' דוד ברגל

עורכים-אורחים:

פרופ' מוחמד חאג'י-יחיא

פרופ' עינת פלד

עורכת המדור

סוקרים ספרים:

ד"ר דורית אלדר-אבידן

עורך סטטיסטי:

פרופ' מוחמד חאג'י-יחיא

עורכת לשון:

אהובה סתיו

עורכת לשון באנגלית:

מימי שניידרמן

רכז המערכת:

אשר שטראוס

תמוז תשע"ג

יוני 2013

כרך ל"ג

2

יוצא לאור על ידי משרד

הרווחה והאגודה לקידום

העבודה הסוציאלית, בשיתוף

מועצת בתי הספר לעבודה

סוציאלית בישראל

דבר העורכים-אורחים

בארבעת העשורים האחרונים גבר מאוד העיסוק הציבורי, המקצועי והמדעי, בארץ ובעולם, בבעיית האלימות נגד נשים בכלל, ובהתנסותן של נשים הנפגעות מאלימות בן זוגן בפרט. בעיה זו הציבה אתגרים מורכבים בפני קובעי מדיניות, אקטיביסטים, אנשי מקצוע וחוקרים. נדרשנו לייצר ידע רב לגבי היקפי הבעיה וממדיה, חוויותיהם של המתנסים בה, הגורמים והתהליכים המחוללים אותה ודרכים אפקטיביות להתמודדות עמה. ידע זה עוצב ועדיין מעוצב בזירה סוערת מבחינה אידיאולוגית, פוליטית, תרבותית ופרדיגמטית, ששכיחים בה ויכוחים ביחס ל"אמת" אודות היבטים שונים של הבעיה, ומכאן גם ביחס הדרכים הנדרשות והנכונות להתערבות בה. לא מעט משאבים הוקדשו למחלוקות תיאורטיות ומקצועיות אלו, ועם זאת, אנו רואים בהן גם מקור חשוב ביותר להפרייה ולהתפתחות בתחומי התיאוריה, המחקר וההתערבות. ועדיין איננו יכולים לשקוט על שמרינו.

אנו חיים עדיין בעולם שבו אלימות במשפחה, אלימות נגד נשים בכלל ואלימות נגד נשים ביחסים אינטימיים נפוצות ביותר. על בסיס ידע אמפירי ממדינות רבות בעולם אפשר לטעון, במידה רבה של ביטחון, כי אלימות של בני זוג נגד נשים מתרחשת בכל התרבויות והדתות, בכל השכבות החברתיות-כלכליות ובכל רמות ההשכלה, אם כי צורותיה, שכיחותה, ותדירותה של אלימות זו משתנות ומופיעות בהקשרים דתיים, תרבותיים וחברתיים-פוליטיים אחרים (חאג'יחיא וסדן, 2007; Haj-Yahia, 2000; Nicolaidis & Paranjape, 2009). לצד ההתקדמות בחקיקה, במשפט, בהסברה, בהתערבות ישירה ובמחקר, אין ראיות ברורות לירידה בשיעורי האלימות ביחסים אינטימיים על סוגיה השונים.

ראשית, יש שונות בקרב חברות ומדינות בעולם במידת ההכרה בבעיה זו ובמידת ההשקעה בהתמודדות עמה. ייתכן כי הכרה בבעיית האלימות נגד נשים ותגובה חברתית כלפיה קשורות בקיום של תנועה פמיניסטית, ארגוני נשים וארגוני זכויות אדם בעלי תשתית ארגונית מוצקה והשפעה ציבורית. ארגונים ותנועות אלה מקיימים דיאלוג פורה עם מערכות חקיקה, משפט, שיטור, בריאות, בריאות נפש ורווחה, השואפות ומסוגלות לספק מענים ייחודיים לקבוצות שונות באוכלוסייה, באווירה ליברלית ודמוקרטית (חאג'יחיא וסדן, 2007; Haj-Yahia, 2000; Levinson, 1989; Schechter, 1988). דברים אלו תואמים במידה רבה את תמונת המצב הכללית בישראל, אבל גם מספקים הסבר לחסר שעדיין קיים בארץ מבחינת ההתמודדות עם התופעה בחברות שונות, בקהילות שונות ובהקשרים שונים, ובייחוד בקרב אוכלוסיות מודרות, מוחלשות ופריפריאליות. שנית, חברות נבדלות ביניהן במידת "הצלחתן" בהתמודדות עם בעיית האלימות נגד

נשים. לצד הקושי להגיע להגדרה מקובלת אחת של הצלחה בהתמודדות עם בעיה זו, נראה כי אפשר לאפיין חברות שיש בהן פחות אלימות נגד נשים לעומת חברות אחרות. מאפיינים מרכזיים שהוצעו כוללים: רמה גבוהה של סולידריות חברתית וקהילתית, על בסיס ארגוני, פורמלי ובלתי-פורמלי, המתקיימת באוריינטציה אוניברסלית (לעומת סולידריות על בסיס לאומני, שבטי או חמולתי); שיעורי תעסוקה גבוהים בקרב נשים וגברים, או, למצער, מחויבות המדינה לתמוך בשוויון הזדמנויות לתעסוקת נשים וגברים; נטייה לגמישות חברתית ביחס לגירושין וקבלת הגירושין כדרך לגיטימית לפתרון בעיות זוגיות; נטייה להתנגדות לעליונות הגברית במרחבים הציבוריים (כמו בפוליטיקה, בכלכלה, בדת, בחינוך, ועוד) והפרטיים (בזוגיות ובמשפחה בכלל) (Clark et al., 2010; Levinson, 1989; Riggs, Caulfield, & Fair, 2009).

לעומת זאת, הוצע כי חברות שבהן שיעורי אלימות בני זוג כלפי נשים גבוהים יחסית, מאופיינות כך: תרבות פטריארכלית מבחינת תפקידי מגדר; הדגשת עליונות שלמות המשפחה והלאום, גם על פני רווחה נפשית וביטחון פיזי של בני המשפחה ועל פני זכויות האדם והאזרח; רמות גבוהות של הדרת מיעוטים (על רקע אתני, לאומי, דתי, נטיות מיניות, ועוד); שיעורים גבוהים של בעיות המעיבות על רווחת החיים הכללית כגון אבטלה, עוני, אלימות בקהילה, ומלחמה עם עם אחר או מלחמת אזרחים (Clark et al., 2010; Levinson, 1989; Riggs et al., 2009).

אמנם אי אפשר לטעון שהסברים אלו מנבאים את שיעורי אלימות בני זוג נגד נשים בחברה זו או אחרת, הם תורמים לדין המתמשך באופני ההתמודדות בתופעה זו במדינת ישראל ובמידת הצלחתם. באופן ספציפי הם מחדדים את הקשר האפשרי בין אלימות נגד נשים לבין מגמות חברתיות כלליות ביחס לקידום נשים וליחס למיעוטים, להדרה ולאפליה, וכן לביטויי אלימות חברתית מסוגים אחרים. נדמה שמבחר המאמרים בחוברת מיוחדת זו הוא בבואה הן לעשייה ולהתקדמות בתחום בישראל והן למקומות שאליהם נרצה להגיע בעתיד.

בחרנו לפתוח את החוברת בריאיון עם פרופ' צבי איזיקוביץ, ותיק החוקרים בישראל בתחום האלימות במשפחה. פרופ' איזיקוביץ חֵלַק עמנו את נקודת מבטו לגבי ההתפתחות השלובה של המחקר וההתערבות בתחום נשים נפגעות אלימות בן זוגן במדינת ישראל וביחס לכיווני התפתחות נוספים בעתיד. המאמרים הנוספים הכלולים בחוברת, המתוארים ביתר פירוט בהמשך, מדגימים היטב את החיבור שבין מחקר והתערבות ישירה בתחום האלימות במשפחה בהתמקדם בהתנסויות של לקוחות ואנשי מקצוע בשירותים בתחום – מקלטים לנשים נפגעות אלימות וילדיהן, מרכזים למניעה ולטיפול באלימות בקהילה, מחלקות רווחה ובתי חולים. המדור המורחב "סוקרים ספרים" פורש את ההתייחסות לתחום האלימות במשפחה וסוקר ספרים העוסקים במערכות המשטרה והמשפט, בחווייתה של נפגעת גילוי עריות ובאוכלוסיות החיות בקהילות סגורות ומודרות.

גב' הילה כהן ופרופ' מוחמד האג'י-יחיא בחנו במחקר איכותני פרשני את חוויית שהותן של נשים נפגעות אלימות בן זוגן במקלט. ארבע תמות מרכזיות נמצאו מעצבות את חווייתן: תפיסת האישה את התנסותה במקלט כארגון, חווייתה את עצמה ואת ניסיון

חייה, חווייתה את קשריה עם נשים אחרות במקלט, וחווייתה את קשריה עם הצוות המקצועי במקלט.

גב' מאיה טל, ד"ר תמי בראון ופרופ' רחל לבייזל עשו גם הן שימוש במתודולוגיה איכותנית כדי ללמוד על חווייתה של אימהות שהזנחו או נפגעו בילדותן באופן פיזי, מיני ונפשי, והופנו לטיפול בעקבות פגיעה בילדיהן. דרך סיפורי חייהן של נשים אלה, הממוקדים בחוויות הפגיעה בתקופות הילדות והאימהות, בחן המחקר את מידת מודעותן של האימהות להיותן פוגעות בילדיהן, וכן את המזנקים (הטריגרים) שהובילו אותן לפגוע בילדיהן. המאמר בוחן את התובנות מן המחקר וכיצד הן עשויות להשתלב בהתערבות עם אימהות המתנסות בד בבד בעיבוד טראומות הילדות שלהן ובהתייחסות לפגיעתן בילדיהן.

ד"ר דליה יסעור-בורוכוביץ וד"ר רוחמה גוסינסקי מציגות במאמרו מטה-סינתזה של שני מחקרים איכותניים פנומנולוגיים שבחנו את עולמם הרגשי של גברים אלימים כלפי בת זוגם ואת המשמעות המיוחדת לרצח בת זוג מנקודת מבטם של גברים שרצחו את בת זוגם. הן בוחנות ומערערות את תקפותה של התפיסה שלפיה אלימות קטלנית אינה מובחנת, מבחינת מניעים ודינמיקה רגשית, מגילויים אחרים של אלימות כלפי האישה. המחברות מסיקות שבניגוד לתפיסה הממקמת את הרצח בקצה הרצף של גילויי האלימות, רצח בת זוג הוא תופעה נפרדת, שונה במניעיה, בנסיבות שיצרו אותה, ובהלך הרוח המאפיין אותה, מאלימות כלפי נשים: הרצח הוא אקט של ייאוש, ואילו אלימות שאינה קטלנית היא אקט של תקווה.

ד"ר ענת בן-פורת בחנה במחקרה גורמים המנבאים טראומטיזציה משנית בקרב מטפלים באלימות במשפחה לעומת מטפלים במחלקות רווחה אשר אינם מטפלים בבעיה זו. המחקר בוחן גם גורמים אשר מקדמים או עשויים למתן את קיומה של טראומטיזציה משנית, ובעיקר גורמים אישיים של המטפל, וגורמים סביבתיים הקשורים למערכות התמיכה בחיי המטפל. ממצאי המחקר מראים שאין הבדלים מובהקים בין שתי קבוצות המטפלים ברמת הטראומטיזציה המשנית, ורמתה הייתה ממוצעת, אולם גם מצביעים על קבוצות מטפלים הנמצאות בסיכון לפיתוח טראומטיזציה משנית.

מחקרה של ד"ר הדס גולדבלט, שהתמקד באחיות, מרחיב את הידע אודות חוויית המפגש הטיפולי עם נשים נפגעות אלימות במשפחה לתחום הרפואי. המחקר מתאר כיצד המפגש של אחיות עם נשים נפגעות הקרין על מרחב עבודתן ועל מרחב חייהן האישיים. במרחב העבודה התלבטו האחיות בין שמירה על תפקידן המקצועי לבין ביטוי אותנטי של עמדותיהן ורגשותיהן כלפי נשים נפגעות אלימות. במרחב החיים האישיים תיארו האחיות את המפגש עם נשים נפגעות כאבן בוחן לזהותן כנשים, ליחסיהן עם בני זוגן, וגם לאימהותן.

במדור "חוכמת המעשה" דנות גב' מאידה קליין וד"ר עמיה ולדמן לוי בקשיי התפקוד ההורי של נשים שנחשפו לאלימות במשפחה, ואשר שוהות עם ילדיהן במקלט לנשים מוכות. הן מתארות התערבות קבוצתית עם נשים אלה, המשלבת עקרונות מתוך הגישה הפסיכרוויכית עם עקרונות מתוך הגישה הקוגניטיבית-התנהגותית. במאמר מתוארים הקבוצה, הרציונל לביצועה, מטרותיה, אופני הפעולה, וגם תוצרי הערכה סובייקטיבית.

מקורות

- חאג'־יחיא, מ. וסדן, א. (2007). נשים מוכות בחברות קולקטיביסטיות: סוגיות בהתערבות ובהעצמה. *חברה ורווחה*, כז (3), 423–451.
- Clark, C. J., Everson-Rose, S. A., Suglia, S. F., Btoush, R., Alonso, A., & Haj-Yahia, M. M. (2010). Association between exposure to political violence and intimate-partner violence in the occupied Palestinian territory: A cross-sectional study. *Lancet*, 375(9711), 310–316.
- Haj-Yahia, M. M. (2000). Wife abuse and battering in the sociocultural context of Arab society. *Family Process*, 39, 237–255.
- Levinson, D. (1989). *Family violence in cross-cultural perspective*. Newbury Park, CA: Sage.
- Nicolaidis, C., & Paranjape, A. (2009). Defining intimate partner violence: Controversies and implications. In C. Mitchell & D. Anglin (Eds.), *Intimate partner violence* (pp. 19–29). New York: Oxford University Press.
- Riggs, D. S., Caulfield, M. B., & Fair, K. (2009). Risk of intimate partner violence: Factors associated with perpetration and victimization. In P. M. Kleespies (Ed.), *Behavioral emergencies: An evidence-based resource for evaluating and managing risk of suicide, violence, and victimization* (pp. 189–208). Washington, DC: American Psychological Association.
- Schechter, S. (1988). Building bridges between activists, professionals and researchers. In K. Yllo & M. Bograd (Eds.), *Feminist perspectives on wife abuse* (pp. 299–312). Thousand Oaks, CA: Sage.

מוחמד חאג'־יחיא ועינת פלד

המשתתפים בחוברת:

- פרופ' צבי איזיקוביץ', בית הספר לעבודה סוציאלית, הפקולטה למדעי הרווחה והבריאות, אוניברסיטת חיפה
- רג'דה אלנאבולסי, בית הספר לעבודה סוציאלית ולרווחה חברתית ע"ש פאול ברוואלד, האוניברסיטה העברית בירושלים
- ד"ר ענת בן-פורת, בית הספר לעבודה סוציאלית ע"ש לואיס וגבי וייספלד, אוניברסיטת בר-אילן
- ד"ר תמי בראון, ביה"ס לטיפול באמצעות אומנויות, הפקולטה למדעי הרווחה והבריאות, אוניברסיטת חיפה
- ד"ר הדס גולדבלט, החוג לסייעוד, הפקולטה למדעי הרווחה והבריאות, אוניברסיטת חיפה
- ד"ר רוחמה גוסינסקי, החוג לשירותי אנוש, מכללת עמק יזרעאל
- ד"ר עמיה ולדמן-לוי, המרכז לחקר התקשרות, בית הספר החדש למחקר חברתי, ניו-יורק
- פרופ' מוחמד האג'יחיא, בית הספר לעבודה סוציאלית ולרווחה חברתית ע"ש פאול ברוואלד, האוניברסיטה העברית בירושלים
- מאיה טל, ביה"ס לטיפול באמצעות אומנויות, הפקולטה למדעי הרווחה והבריאות, אוניברסיטת חיפה
- פרופ' אורי ינאי, בית הספר לעבודה סוציאלית ולרווחה חברתית ע"ש פאול ברוואלד, האוניברסיטה העברית בירושלים
- ד"ר דלית יסעור-בורוכוביץ, החוג לשירותי אנוש, מכללת עמק יזרעאל
- פרופ' אורנה כהן, בית הספר לעבודה סוציאלית ע"ש בוב שאפל, אוניברסיטת תל אביב
- הילה כהן, הפקולטה לניהול ע"ש גילפורד גלייזר, אוניברסיטת בן גוריון בנגב
- פרופ' רחל לב-ויזל, ביה"ס לטיפול באמצעות אומנויות, הפקולטה למדעי הרווחה והבריאות, אוניברסיטת חיפה
- פרופ' עינת פלד, בית הספר לעבודה סוציאלית ע"ש בוב שאפל, אוניברסיטת תל אביב
- מאידה קליין, מקלט לנשים נפגעות אלימות במשפחה, ראשון לציון
- ד"ר מרדכי שרי, "מכון שלם" לפסיכותרפיה, אבחון, ייעוץ והדרכה, ראשון לציון